

Міністерство освіти і науки України

Державний вищий навчальний заклад

«Донбаський державний педагогічний університет»

Факультет гуманітарної та економічної освіти
Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

**ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ). ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

**підготовки здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

спеціальності 014.03 середня освіта (історія)

за освітньо-професійною програмою: середня освіта (історія)

Укладач:

к.іст.н., доц. Шалашна Н.М.

Завідувач кафедри:

д.ф.н., проф. Федь В.А.

Слов'янськ – 2022 р.

**Рекомендовано до друку рішенням Ученої ради ДДПУ
(протокол № 9 від 27.06.2022 р.)**

Рецензенти:

Швидкий Сергій Миколайович, доктор історичних наук, доцент, проректор ДВНЗ ДДПУ.

Воронова Надія Сергіївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету.

Середня освіта (історія). Вступ до спеціальності. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять: навчальний посібник / Донбаський державний педагогічний університет; уклад. Н.М. Шалашна. - Слов'янськ: ДДПУ, 2022. - 34 с.

Навчальний посібник призначений для підготовки до практичних занять з курсу “Середня освіта (історія). Вступ до спеціальності”. Метою навчального посібника є забезпечення якісного опрацювання кожної з тем навчального курсу та допомога в самостійній роботі. Посібник містить плани практичних занять, списки рекомендованої літератури та методичні вказівки щодо роботи над питаннями. Видання призначено для здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 014.03 середня освіта (історія).

© ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет
© Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін
© Н.М. Шалашна

ЗАГАЛЬНІ ІНСТРУКЦІ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття має загальною метою закріплення, узагальнення та систематизацію теоретичних знань за певною темою, закріплення та розширення обсягу опрацьованого фактографічного матеріалу з курсу, набуття практичних навичок та необхідних компетентностей, передбачених програмою навчальної дисципліни, розвиток здатності до критичного мислення та самостійної дослідницької роботи. Тематика практичних занять розроблена у відповідності до загальної мети освітньо-професійної програми “Середня освіта (історія)”. Відповідно в практичних завданнях передбачено опрацювання теоретичного матеріалу стосовно суспільної ролі історії на кожному із етапів розвитку суспільства, методологічних підходів до історіописання та їх зв’язків із тенденціями розвитку інших гуманітарних наук.

Підготовка до практичного заняття здійснюється в два етапи і складається із теоретичної та практичної частин. Обидва етапи роботи є обов’язковими. Теоретична частина виконання завдання передбачає опрацювання рекомендованих до даної теми джерел та літератури, самостійне осмислення матеріалу за кожним питанням. Важливе значення на цьому етапі мають консультації викладача, водночас значною мірою вивчення матеріалу забезпечується самостійною роботою здобувачів освіти. В процесі роботи над кожним питанням здобувач освіти самостійно визначає форми фіксації необхідного матеріалу (письмове конспектування в традиційній формі або із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), створення опорних схем різних типів, ментальних карток, голосових нотаток тощо). Основним джерелом інформації для підготовки до всіх практичних занять є лекція за відповідною темою та рекомендований до курсу підручник. Тексти лекцій та підручник в форматі онлайн можна знайти

на дистанційній платформі за посиланням <http://212.3.125.77:9090/moodle/mod/book/view.php?id=82526&chapterid=1727>.

До кожного практичного заняття наведено список рекомендованої літератури. Всі джерела використовувати для підготовки не обов'язково, здобувач освіти самостійно визначає обсяг необхідної для виконання практичного завдання інформації. Також здобувачі можуть здійснювати самостійний пошук інформації в бібліотеках або з використанням ІКТ, проте слід пам'ятати, що інформація має бути відповідною цілям і завданням практичного заняття, об'єктивною, змістовною. Якщо використовуються інші джерела інформації, окрім рекомендованих, обов'язково слід зазначити джерело фактів та обґрунтувати, чому ця інформація гідна довіри.

Кожне питання передбачає практичну частину, яка містить конкретне завдання, яке слід виконати згідно наведених інструкцій. Більшість завдань передбачають інтерактивні методи виконання, тобто спільну роботу всіх здобувачів групи разом з викладачем. Певна кількість завдань передбачає створення проєктів із використанням ІКТ. Яку саме технологію обрати, залежить від технічних можливостей здобувачів та рівня володіння технологіями. Пропонується використовувати, наприклад, різноманітні презентації, створені за допомогою засобів Power Point, Prezi, Canva, Sway та багато інших; різноманітні сервіси для створення відеофайлів, додатки для створення інтерактивних карт на зразок Mapbox.

До кожної теми також передбачені завдання для самостійної роботи. Ці завдання пов'язані із загальною проблематикою теми, яка опрацьовується, розкриваючи окремі аспекти змісту теми. При цьому здобувач має повністю самостійно, спираючись на отримані в процесі роботи над темою знання та навички, виконати певний обсяг самостійної роботи. Результати самостійної роботи мають бути презентовані під час практичного заняття.

Практичні завдання передбачають обговорення результатів самостійної підготовки в групі. Метою цього є поглиблення та закріплення знань,

отриманих на лекціях та під час самостійного вивчення окремих тем курсу. Обговорення відбувається у вигляді дискусії, розгорнутої бесіди, конференції, “круглого столу”, особливо якщо обговорюються проблемні питання.

Критерії оцінювання: (максимальна кількість балів за одне заняття - 6, максимальна кількість балів в семестрі - 54):

- повнота і ґрунтовність розкриття питання;
- знання теоретичних основ проблеми, володіння практичними навичками, необхідними для виконання завдання;
- використання та критичний аналіз різноманітних джерел інформації;
- самостійність та обґрунтованість зроблених висновків.

Тема 1. Методологія дослідження історії як відображення способів організації та ціннісної системи суспільства.

Мета вивчення: засвоїти зміст поняття “методологія історії”, опрацювати теоретичні відомості про інструментарій історичних досліджень, сформулювати уявлення про взаємозв’язок способів організації суспільства і притаманної цьому суспільству системи цінностей із характерними для відповідного історичного періоду методами історіописання.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Поняття про методологію історії.
2. Об’єкт і предмет історичної науки.
3. Функція історичної науки в суспільстві.
4. Поняття про історичну подію.
5. Історична концепція.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Поняття про методологію історії:

Слід розкрити на основі ознайомлення з науковою літературою зміст поняття “методологія” і зокрема “методологія історії”. Необхідно належним чином аргументувати необхідність методу для процесу наукового пізнання. Розкрити відмінність між історією як історичною розповіддю та історичною наукою як галуззю гуманітарного знання. Вказати на початок теоретичного осмислення методології історичної науки у II пол. XIX ст. (Й. Дройзен). Розкрити критерії достовірності історичного знання. Вказати на відмінності між розумінням історії як процесу якісних змін людського суспільства та як науки про ці зміни, їх причини та наслідки.

2. Об’єкт і предмет історичної науки:

Розкрити поняття “об’єкт історичної науки”, “предмет історичної науки”. Вказати на відмінності між ними. Відзначити місце історичної науки серед інших наук про суспільство і людину. Охарактеризувати категорію

часової модальності як визначальну для розмежування предмету дослідження історичної науки з іншими гуманітарними науками. Відзначити можливість пізнання історії виключно з точки зору сучасності. Дати визначення принципам об'єктивності та історизму як головним для методології історії. Розкрити проблему оціночного судження в історичній науці.

3. Функція історичної науки в суспільстві.

Відзначити функції історика в суспільстві різних епох. Поміркувати, яким чином панівна в суспільстві політична ідеологія або релігійна конфесія можуть вплинути на об'єктивність історичного знання. Як проявляється взаємозалежність між загальним рівнем розвитку науки, панівним типом світогляду та історіописанням? Розкрити основні функції історичної науки в суспільстві: кумулятивна, аксіологічна, виховна, адаптивна, інтегративна. Навести конкретні приклади виконання історичною наукою цих функцій. Розкрити в загальних рисах зміст поняття “історична пам'ять”.

4. Поняття про історичну подію.

Розкрити теоретичний зміст поняття “історична подія”. Охарактеризувати різні види історичних подій (природні, соціальні, культурні). Відзначити об'єктивність як головний критерій історичної події. Запропонувати власну точку зору на проблему взаємовпливів між подією та її інтерпретацією на основі теоретичних концепцій відомих авторів. Назвати і охарактеризувати рівні історичних подій. Відзначити парадоксальність категорії атомарності історичної події. Історичне явище як сукупність подій.

5. Історична концепція.

Навести конкретні факти, які доводять, що при вивченні якоїсь конкретної історичної події чи близьких подій, явищ, історичних осіб, діяльності політичних партій вимальовується якась система поглядів, основна, переважаюча, провідна оціночна думка (*conceptio*). Ця основна думка і є історичною концепцією. Проаналізувати індивідуальний та

суспільний характер історичних концепцій. Поміркувати над можливістю об'єктивності в умовах існування історичних концепцій.

Завдання для самостійної роботи:

Підготувати повідомлення на тему: *Історик як публічний інтелектуал в епоху Інтернету*. Звернути увагу на зміну суспільної ролі історичного знання в умовах появи нових технологій, відзначивши нові можливості доступу до архівних матеріалів, нові способи презентації результатів досліджень, нові обрії охоплення аудиторії. Вказати на позитивні та негативні наслідки комерціалізації та популяризації історії в умовах новітніх технологій. Результат представити у вигляді повідомлення, обговорити на практичному занятті.

Рекомендована література:

1. Ботушанський В.М. Методичні рекомендації та плани семінарських занять з курсу «Вступ до спеціальності «Історія» (для студентів спеціальності «середня освіта»)). Чернівці, 2018. 32 с.
2. Черномаз, Б. Д. Методологія історії: навч. посібник. Київ: Талком, 2019. 136 с.
3. Калакура, Я. С. Методологія історіографічного дослідження: наук.-метод. посібник. Київ: Київ. ун-т, 2016. 319 с.
4. Удод О.А. Медійна історія як виклик для академічної науки, суспільства і особистості: способи протидії негативним інформаційним впливам. Вісник НАПН України, 2021, № 3(1), С. 1-7.

Тема 2. Зміни суспільних завдань історичної науки та способів дослідження минулого від давнини до кінця XIX ст.

Мета вивчення: простежити історичний розвиток та зміну завдань історичної науки, зміни методологічних підходів до історіописання від давнини до кінця XIX ст.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Історіографія часів античності.
2. Зміни в методології історичного знання за часів Середньовіччя.
3. Історіописання часів Ренесансу.
4. Історіографія епохи Просвітництва. Зародження історії як науки.
5. Історична наука в ХІХ ст.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Історіографія часів античності:

Охарактеризувати процес зародження історіографії в часи Стародавньої Греції. Відзначити внесок в становлення історії як складової суспільного знання Геродота, Фукидіда, Плутарха. Вказати на специфіку історіописання в Стародавньому Римі, суспільне завдання історії як звеличення держави (Полібій, Тит Лівій, Корнелій Тацит, Йосиф Флавій, Гай Светоній Транквіл). Відзначити дидактичність історичного знання в античному світі, переважання компілятивного методу, некритичне ставлення до джерел. Вказати на перші спроби розкрити закономірності історичного процесу. Відзначити зародження ключових категорій історичної науки в часи античності (“держава”, “народ”, “спільне благо”, “герой”).

2. Зміни в методології історичного знання за часів Середньовіччя:

Розкрити ключові зміни, які відбулись в ставлення до історичного знання за доби Середньовіччя: народження поняття про “кінцеву мету” історичного процесу, історію як реалізацію божественного задуму. Вказати на зародження телеологічної парадигми історіописання, світоглядної настанови провіденціалізму та її впливу на розвиток історичного знання. Відзначити внесок видатних істориків Середньовіччя Євсевія Кесарійського, Прокопія Кесарійського, Йордана, Іоана Малали, Григорія Турського. Вказати на важливе значення появи поняття універсалізму історичного процесу. Розкрити принципові відмінності між методологічними настановами історіописання візантійських та західноєвропейських авторів.

Відзначити появу зародків національних історій в творах Беди Превелебного, Павла Диякона, Ісидора Севільського. Проаналізувати причини та результати розквіту європейської середньовічної історіографії XI-XIII ст. Поява нових жанрів історіописання (місцеві хроніки, агіографія, вселенські хроніки). Відзначити появу слов'янської історіографії, в тому числі Повісті Минулих літ. Навести приклади вияву ключових ознак середньовічної історіографії: *універсалізм, інтерпретативний символізм, опертя на біблійні авторитети.*

3. Історіописання часів Ренесансу.

Розкрити особливості методології історіографії в часи Ренесансу: опора на античну традицію, переосмислення античного спадку, зародження періодизації історичного процесу (античність-середньовіччя-ренесанс). Підкреслити головну відмінну рису ренесансної історіографії — декларування авторської позиції. Проаналізувати розвиток на нових методологічних засадах національних історій. Простежити нову суспільну роль історії у зв'язку з появою книгодрукування — перетворення історичний твір на загальнодоступне надбання європейської культури. Вказати на виникнення в національній історіографії проблеми “пошуку історичної батьківщини” для європейських народів. Відзначити появу перших праць з методології історії (Ф. Патричі, Ж. Боден, Т. Кампанела).

4. Історіографія епохи Просвітництва. Зародження історії як науки:

Вказати на зміни в практиках історіописання у зв'язку із новими відкриттями в галузі природничих та гуманітарних наук доби Просвітництва. Звернути увагу на причини зародження критичного методу в історичних дослідженнях та його суть. Відзначити появу нових технік джерелознавчого аналізу та результати їх застосування. Вказати на відмінності раціонально обґрунтованого історичного знання доби Просвітництва. Охарактеризувати історіографію французьких енциклопедистів, відзначивши важливість принципу матеріалізму. Дослідити досягнення Просвітництва в галузі

філософії історії, звернути увагу на переконаність філософів доби в раціональності закономірностей історичного процесу. Запровадження поняття про історичний прогрес. Відзначити перші спроби інституціоналізації історичної науки у вигляді спеціалізованих кафедр, наукових видань, публічних музеїв тощо.

5. Історична наука в ХІХ ст.:

Охарактеризувати появу романтичної течії в історичній науці. Відзначити запровадження Й. Гердером історіографії культурного націоналізму. Простежити поширення в європейській історичній науці категорії “народного духу” і викликану цим увагу до етнографічних досліджень. Вказати на взаємозв’язок між процесами національно-культурного відродження в країнах Європи та розвитком історичних досліджень. Особливу увагу звернути на нову роль національної історії в умовах боротьби народів за національні суверенітети. Охарактеризувати вчення Г. Гегеля про світовий дух та запроваджене ним поняття “історичних” та “неісторичних” народів. Відзначити властивий історіографії романтизму культ героя як творця історії, формування пантеону національних героїв. Простежити зародження в німецькій історіографії (Л. Ранке, Й. Фіхте) та поширення в європейській категорії “нації-держави”. Досягнення державницької історіографії в Німеччині (Й. Дройзен, Т. Момзен, Г. Трайчке) та Росії (Н. Карамзін, С. Соловйов). Окремо простежити досягнення української історіографії ХІХ ст. державницької (Д. Бантиш-Каменський, М. Маркевич) та романтичної (М. Костомаров, П. Куліш) школи. Охарактеризувати досягнення французьких істориків ліберальної школи (Г. Маблі, Ж. Мішле, Ф. Гізо, О. Тьєрі). Простежити досягнення українських істориків демократичного напрямку (В. Антонович, Т. Шевченко, Д. Багалій). Відзначити остаточну інституціоналізацію історичної науки протягом ХІХ ст.

Завдання для самостійної роботи: сформулювати аргументовану власну точку зору з проблеми *“Історична міфологія та історична белетристика: можливості та небезпеки”*, дослідивши на основі наявної наукової літератури одну із відомих історичних містифікацій ХІХ ст. (“поєми Осіана” Дж. Макферсона, “Вибрані пісні ілірійців” П. Мериме, “Калевала” Е. Льюнрота, “Краледворський рукопис”, “Історія Русів”, полеміку довкола “Слова про Ігорів похід” тощо) або один із відомих творів художньої літератури історичної тематики ХІХ ст.

Рекомендована література:

1. Черномаз, Б. Д. *Методологія історії: навч. посібник*. Київ: Талком, 2019. 136 с.
2. Калакура, Я. С. *Методологія історіографічного дослідження: наук.-метод. посібник*. Київ: Київ. ун-т, 2016. 319 с.
3. *Історіографічна класика. Антологія української історичної думки ХІХ–ХХ ст.* / Ін-т історії України НАН України; відп. ред., авт. вступ. сл. В. А. Смолій; авт.-уклад., авт. прим., комент. О. В. Ясь. – Київ : Ін-т історії України НАНУ, 2020. – 600 с.

Тема 3. Пліуралізм методологічних парадигм в історичній науці ХХ — початку ХХІ ст.

Мета вивчення: закріпити та розширити розуміння пліуралізму історичної методології ХХ — початку ХХІ ст. Проаналізувати розвиток вітчизняної історіографії вказаного періоду.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Соціологічний напрямок європейської історіографії ХХ ст.
2. Французька школа “Анналів”.
3. Цивілізаційний підхід до історичних досліджень.
4. “Лінгвістичний поворот” в методології історії.

5. Виклики постмодернізму перед історичною наукою.
6. Нові проблеми і поля дослідження істориків початку XXI ст.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Соціологічний напрямок європейської історіографії XX ст.

Розглянути процес зародження соціологічного напрямку в методології історії. Особливу увагу звернути на роль Е. Дюркгайма, його концепцію “соціального факту”. Охарактеризувати погляди Ф. Симіана, ґрунтовні зміни в об’єкті історичного дослідження (перехід від дослідження події до дослідження проблеми в її історичному розвитку). Проаналізувати погляди А. Бера, роль Міжнародного центру синтезу в розвитку історичної науки. Відзначити увагу істориків соціологічного напрямку до методів інших наук та спроби описати ціле суспільство в його повноті.

2. Французька школа “Анналів”.

Ознайомитись із матеріалом про зародження школи “Анналів” у Страсбурзькому університеті. Відзначити внесок кожного з видатних представників цієї школи, її спільні здобутки. Дослідити основні принципи історії як міждисциплінарної науки про людину, запропонованої М. Блоком та Л. Февром. Простежити формування та спроби втілення методологічного підходу “інтегральної історії”, новий підхід до джерел, нові функції історика в суспільстві, запропоновані представниками школи “Анналів”. Відзначити важливість відмови від анахронізації джерел в роботі спільноти “Анналів”. Окреслити важливість нової категорії “ментальності”, запропонованої спільнотою. Проаналізувати внесок Ф. Броделя в історичну науку, його концепцію “трьох вимірів історії” та “історії без людини”. Вказати на нові обрії, які розкривались перед історичною наукою внаслідок запровадження підходу “кліометрії”.

3. Цивілізаційний підхід до історичних досліджень.

Проаналізувати причини появи нової парадигми історіописання в рамках антропологічного та цивілізаційного підходів. Вплив європейських

подій 1960-1970-х рр. на появу “нової нової історії”. Основні риси цього підходу: зосередження на індивідуальності, скептицизм щодо апріорних схем, нові теми (гендерна історія, історія ідей, історія тілесності та ін.). Досягнення європейських та українських істориків антропологічної школи. Відзначити зародження цивілізаційного підходу до історіографії (Н.Данилевський, О. Шпенглер) та нові можливості його застосування в другій половині ХХ ст., ідейний внесок головних його діячів: А. Тойнбі, С. Гантінгтона.

4. “Лінгвістичний поворот” в методології історії.

Ознайомитись із сутністю змін в європейській методології історичної науки, яка отримала назву “лінгвістичний поворот”. Опрацювати основні ідеї Г. Вайта щодо ролі мовних конструкцій у сприйнятті істориком подій минулого. Осмислити основний зміст проблеми, на яку вказували представники структуралізму в історіографії: неможливість для історика мислити поза власною культурною системою як передумова існування безлічі варіантів опису історичної реальності.

5. Виклики постмодернізму перед історичною наукою.

Проаналізувати явище постмодернізму в світовій культурі другої половини ХХ — початку ХХІ ст., його вплив на процеси дослідження історії. Нові способи розуміння праці історика в парадигмі постмодернізму — не як реконструкцію минулого, а як його “конструювання”. Відзначити запропонований Ф. Анкерсмітом підхід до вивчення історичного феномену як дискусії щодо його інтерпретацій. Вказати на пов’язане із цим збагачення пізнавальних інструментів історика. Підкреслити важливість філософії історії для новітніх історичних досліджень. Простежити різні варіанти осмислення історії та її можливостей як науки в постмодернізмі — від повного заперечення можливості достовірного знання про історичні події до пошуку нових способів розуміння історії за допомогою нових інструментів. Окремо підкреслити специфічність розуміння в постмодерністській

методології історичного джерела як тексту з власною внутрішньою логікою, що вимагає досконального вивчення контексту його створення.

6. Нові проблеми і поля дослідження істориків початку XXI ст.

Ознайомитись із прикладами нових проблем, які опрацьовуються сучасними істориками. Зокрема, відзначити історію пам'яті як самостійний дослідницький напрям (П. Нора, П. Рикьор, О. Герхард, О. Толочко та ін.). Простежити важливість вивчення історичної пам'яті як суспільного феномену. Проаналізувати новітній підхід ментальної географії (ментального картографування) в історичних дослідженнях в роботах Е. Саїда, Л. Вулфа, М. Тодорової, Н. Яковенко, В. Верстюка, відзначити його перспективи. Простежити здобутки новітніх антропологічних підходів до вивчення історії — мікроісторії, локальної соціальної історії, просопографії тощо. Зробити висновок щодо множинності сучасних історіографічних підходів.

Завдання для самостійної роботи: підготувати повідомлення на тему ***Постмодернізм як нова філософія історії***, проаналізувавши одну із сучасних постмодерністських течій в історіографії на свій вибір. У повідомленні відзначити наступні моменти: основну філософську ідею обраного методологічного підходу, історію його формування, головних представників та ключові роботи, способи вирішення в рамках цього підходу ключових питань про можливість об'єктивного пізнання історичного процесу та про роль особистості в історії.

Рекомендована література:

1. Айтов, С. Понятійний апарат і методи історичної антропології як сучасної філософії історії // Дослідження з історії і філософії науки і техніки. 2020. Т. 29, № 1. С. 3-10.
2. Гриценко О.А. Історична праця як текст культури, або професійні історики в обіймах національних дискурсів// Культурологічна думка. 2020. № 17. С. 99-115.

3. Острянюк, А. Методологічні засади історичного пізнання: спостереження на ґрунті новітньої української історіографії // Цивілізаційні дискурси світової та української історіографії. Київ, 2017. – С. 236-268.
4. Черномаз, Б. Д. Методологія історії: навч. посібник. Київ: Талком, 2019. 136 с.

Тема 4. Понятійно-категоріальний апарат сучасної історичної науки.

Мета вивчення: опрацювати основні поняття та категорії сучасної історичної науки, зрозуміти системні зв'язки між ними та їх роль в пізнанні історичного процесу.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Поняття історичного факту. Різновиди історичних фактів.
2. Міждисциплінарні поняття і категорії, які використовує історична наука.
3. Історичні поняття та категорії:
  - 3.1. Історико-теоретичні поняття та категорії;
  - 3.2. Спеціально-історичні поняття та категорії;
  - 3.3. Історіографічні поняття та категорії;
  - 3.4. Конкретно-історичні поняття та категорії.
4. Поняття історичного простору, історичного часу, історичного процесу.
5. Категорія історичної закономірності (історичного закону), її складність.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Поняття історичного факту. Різновиди історичних фактів.

Дати визначення поняттю історичного факту, відзначити центральне місце цієї категорії в історичних дослідженнях. Відзначити різні гносеологічні підходи до визначення історичного факту: історичний факт як об'єктивна реальність та історичний факт як теоретична конструкція. Вказати на відсутність чіткої границі між цими розуміннями. Назвати та схарактеризувати різновиди історичних фактів за їх відношенням до процесу історичного пізнання: факт як явище об'єктивної історичної дійсності, факт як відображення об'єктивної історичної дійсності в історичному джерелі, факт як реконструкція, результат науково-дослідницької діяльності вченого. Назвати різновиди історичних фактів за типами подій, якими вони визначаються: природні (фізичні та біологічні), соціальні (політичні, економічні, побутові), культурні. Навести приклади кожного з цих видів історичних фактів.

2. Міждисциплінарні поняття і категорії, які використовує історична наука.

Розкрити міждисциплінарні зв'язки як основну причину, через яку історична наука користується категоріями інших наук. Назвати та дати визначення основним загальнонауковим та міждисциплінарним поняттям і категоріям, які використовуються в історичних дослідженнях: філософські поняття і категорії (час, реальність, причинно-наслідковий зв'язок, еволюція та ін.), поняття філософії історії, соціології та демографії (цивілізація, суспільство, урбанізація, покоління, суспільна верства та ін.), категорії політичних та юридичних наук (держава, закон, монархія, республіка, демократія та ін.), категорії етнології (етнос, народ, ментальність, традиція тощо), мистецтвознавства та культурології (стиль, архетип). Вказати на важливість використання міждисциплінарних категорій у відповідності з їх науковим змістом.

3. Історичні поняття та категорії.

Дати визначення та розкрити види історичних понять та категорій. Зокрема, розкрити історико-теоретичні, тобто пов'язані з методологією та структурою історичної науки (методологія історії, спеціальні історичні дисципліни, критичний аналіз джерела, історичний факт, історичний процес). Дати визначення та навести приклади спеціально-історичних категорій, які використовуються в окремих галузях історичної науки та спеціальних історичних дисциплінах (ізвод, список, кодекс, інкунабула, палімпсест — для палеографії, джерелознавства, археографії; археологічний горизонт, археологічна культура, артефакт — для археології і т.д.). Розкрити зміст історіографічним поняттям і категоріям як таким, що використовуються для вивчення історії як науки (наприклад, історіографічне джерело, історична школа, історіографічна парадигма та ін.). Вказати на місце і значення конкретно-історичних категорій, пов'язаних із вивченням конкретних історичних фактів (Слобожанщина, кріпацтво, національно-визвольний рух, Правобережжя та ін.).

4. Поняття історичного простору, історичного часу, історичного процесу.

Розкрити важливість поняття історичного простору як одного з ключових в історичній науці. Дати визначення історичного простору (система економічних, природно-географічних, суспільно-культурних і політичних процесів, які протікають на певній території). Відзначити важливість чіткого визначення територіальних рамок історичного дослідження, та суттєвість різних просторових аспектів історичних подій. Вказати на нестабільність та змінність історичного простору в залежності від змін державних формацій та історичних епох. Відзначити тісний зв'язок історичного простору з національними та імперськими ідеологемами, міфами про історичну прабатьківщину. Розкрити зміст поняття ментальної географії як ідеологічного конструкту.

Розкрити важливість для історичної науки поняття часу. Вказати на датування подій як найважливішу дослідницьку операцію історика та важливість визначення хронологічних рамок процесу. Охарактеризувати наявні в сучасній науці способи періодизації історичних подій. Відзначити неможливість встановити абсолютну історичну шкалу через різноманітність систем літочислення, що застосовувалися в різні історичні епохи окремими народами. Простежити виникнення схеми, прийнятої в сучасній історіографії (первісна доба, Стародавній світ, Середньовіччя, Новий час, Новітній час). Назвати хронологічні межі цих періодів. Відзначити головну проблему будь-якої історичної періодизації, яка зумовлюється перебуванням одночасно існуючих суспільств на різних етапах розвитку. Вказати на зміст поняття синхронізації історичних процесів.

Дати визначення історичного процесу як системи змін, породжених ходом історичних подій. Відзначити та схарактеризувати риси історичного процесу: локальний або глобальний масштаб, коротка або тривала протяжність, прогресивний або регресивний характер. Назвати основні показники історичного процесу (кількісні та якісні). Відзначити контроверсійність будь-яких спроб оцінити напрямок історичного процесу.

5. Категорія історичної закономірності (історичного закону), її складність.

Дати загальне визначення категорії історичної закономірності як гіпотетичної моделі, що описує аналогічні історичні процеси. Простежити історичний розвиток цієї наукової категорії (фатум або циклічний розвиток в поглядах античних істориків, провіденціалізм в часи Середньовіччя, спроби застосувати закони природи в часи Просвітництва, розуміння історії як субстанції з об'єктивними законами в філософії Гегеля, принципи історичного матеріалізму в марксизмі, цивілізаційні закони в ХХ ст. тощо). Підкреслити плюралізм історичної науки та відсутність загальних закономірностей, які визнавались би всім науковим світом. Водночас

відзначити постійні спроби виявлення стійких сутнісних повторюваних причинно-наслідкових зв'язків в історичному процесі.

Завдання для самостійної роботи: Підготувати доповідь-презентацію на тему: *“Нові обрії історичної науки на початку XXI ст.”*, розкривши в загальних рисах досягнення однієї з національних історичних шкіл Європи, Азії, Америки або Африки на початку XXI ст. Відзначити головні історичні науково-дослідні інституції, найбільш помітні персональні дослідження, їх загальний методологічний напрямок, форми міжнародного наукового співробітництва істориків.

Рекомендована література:

1. Калакура, Я. С. Методологія історіографічного дослідження: наук.-метод. посібник. Київ: Київ. ун-т, 2016. 319 с.
2. Удод, О. А. Історик як публічний інтелектуал: європейський досвід і українські реалії // Харківський історіографічний збірник. 2018. Вип. 17. С. 4-14.
3. Гриценко О.А. Історична праця як текст культури, або професійні історики в обіймах національних дискурсів// Культурологічна думка. 2020. № 17. С. 99-115.
4. Зашкільняк, Л. О. Теоретичні питання сучасної історичної політики в Україні // Україна – Європа – Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2020. Вип. 24. С. 134-144.
5. Саган, Г. В. Сучасна історична думка про роль історика в суспільстві : український дискурс // Київські історичні студії: наук. журнал. 2019. № 2(9). С. 36-43.

Тема 5. Особливості основних методів вивчення історії та принципи їх застосування.

Мета вивчення: сформувані знання про ключові методи сучасних історичних досліджень, їх основні принципи застосування та перспективи використання.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Історико-критичний метод.
2. Конкретно-проблемний метод.
3. Історико-типологічний метод.
4. Порівняльно-історичний метод.
5. Кількісний метод.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Історико-критичний метод.

Дати визначення та розкрити сутність історико-критичного методу як найбільш поширеного в історичній науці. Окреслити сферу його застосування: критичний аналіз історичних джерел, реконструкція історичних фактів. Розкрити основні дослідницькі процедури, які включає історико-критичний метод: верифікація історичних джерел, їх критичний аналіз. Назвати та схарактеризувати основні джерелознавчі методики, які лежать в основі історико-критичного методу. Окреслити основні фази та дослідницькі операції процедури історико-критичного аналізу. Назвати основні перспективи та проблеми застосування історико-критичного методу.

2. Конкретно-проблемний метод.

Дати визначення та розкрити основний зміст конкретно-проблемний метод. Підкреслити його призначення для вивчення окремих явищ, що характеризують ті чи інші сторони історичного процесу. Вказати на важливість для застосування конкретно-проблемного методу усвідомлення

зв'язку між історичними фактами, що породжує історичні явища. Простежити головне завдання застосування конкретно-проблемного методу - систематизацію фактів як свідчень тих чи інших проявів історичного процесу. Вказати на основі підходи, що застосовуються в рамках конкретно-проблемного методу та розкрити їх суть: системний підхід, структурно функціональний аналіз. Відзначити проблеми, що виникають в рамках застосування конкретно-проблемного методу — “парадокс ієрархічності” і “парадокс цілісності”, їх суть та способи подолання. Відзначити характер проблем, які досліджуються в рамках конкретно-проблемного методу, вказати їх різновиди

3. Історико-типологічний метод.

Охарактеризувати процес типологізації як один із загальних методів наукового пізнання. Розкрити сутність історико-типологічного методу. Назвати різновиди типів історичних явищ та притаманні їм ознаки. Відзначити переваги методу та його недоліки, зокрема умовність меж типів історичних явищ, залежність від політичної та національної кон'юнктури, небезпеку перенесення сучасних поглядів на події минулого. Вказати на характерні для історико-типологічного методу набори дослідницьких практик.

4. Порівняльно-історичний метод.

Розкрити передумови та перспективи використання порівняльно-історичного методу. Простежити суть цього методу, принципи виділення загального і особливого в порівнюваних об'єктах. Відзначити можливі завдання, які вирішуються за допомогою застосування порівняльно-історичного методу. Окремо вказати на універсальність методу, необхідність застосування однакових критеріїв вимірювання і порівняння. Вказати на найбільш перспективні сфери для застосування порівняльно-історичного методу (аналіз наративних історичних джерел, вивчення актів і документальних джерел, порівняння показників економічної та соціальної

статистики, особливості політичного устрою держав тощо). Відзначити суттєві перспективи застосування методу порівняння за аналогією в разі відсутності адекватних відомостей безпосередньо про події. Вказати також на труднощі застосування методу.

5. Кількісний метод.

Розкрити сутність кількісного методу як формалізації і аналізі інформації історичних джерел за допомогою математичних методів. Простежити походження кількісного методу від наукового напрямку кліометрії (квантитативної історії). Розкрити перспективи та напрями застосування методу в спеціальних історичних науках: історичній демографії, історичній статистиці, економічній історії. Охарактеризувати історичну інформатику як новий методологічний напрям. Відзначити методи квантитативних досліджень та сфери їх застосування. Вказати на проблеми застосування методу.

Завдання для самостійної роботи: підготувати повідомлення на тему: *Можливості міждисциплінарного підходу до історичних досліджень*. Обрати в якості прикладу історичне дослідження міждисциплінарного характеру і простежити причини обрання такого підходу та результати його застосування автором.

Рекомендована література:

1. Черномаз, Б. Д. Методологія історії: навч. посібник. Київ: Талком, 2019. 136 с.
2. Острянюк, А. Методологічні засади історичного пізнання: спостереження на ґрунті новітньої української історіографії // Цивілізаційні дискурси світової та української історіографії. Київ, 2017. – С. 236-268.
3. Історичні джерела в українському інформаційному й освітньому просторі: верифікація та інтерпретація: монографія / Київ. ун-т ім.

Бориса Грінченка; авт. кол.: І. І. Кривошея та ін.; наук. ред. О. О. Салата. Вінниця; Київ: Твори, 2018. 347 с.

Тема 6. Історичні джерела, їх науковий аналіз та принципи інтерпретації.

Мета вивчення: сформувати поняття про історичне джерело, закріпити відомості про різновиди історичних джерел, основні методи їх наукової обробки та принципи інтерпретації.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Поняття історичного джерела.
2. Класифікація історичних джерел.
3. Методика роботи з історичними джерелами.
4. Інтерпретація історичних джерел.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Поняття історичного джерела.

Дати визначення та розкрити поняття історичного джерела. Вказати на важливість історичних джерел в роботі історика. Розкрити еволюцію поняття про історичні джерела в історичній науці. Відзначити причини розширення кола історичних джерел, вказати та пояснити на основі історії розвитку методології історичного пізнання причини та наслідки появи таких видів джерел, як твори художньої літератури та мистецтва, маргінальні записи, семантичні джерела, фотодокументи, відеоджерела тощо.

2. Класифікація історичних джерел.

Назвати різні критерії класифікації історичних джерел. Назвати та охарактеризувати види джерел за різними критеріями класифікації: за типом носія (речові, письмові, усні); за способом передачі інформації (письмові, усні, образотворчі, фонетичні, етнографічні та ін.); за метою створення (навмисні, ненавмисні); за ступенем близькості до події. Відзначити

класифікацію писемних історичних джерел за видами (літописи, законодавчі акти, діловодна документація, актові матеріали, періодична преса, статистика, документи особистого походження, літературні пам'ятники, публіцистика і політичні твори, наукові праці).

3. Методика роботи з історичними джерелами.

Відзначити причини неточності джерел та методи їх верифікації. Вказати на авторську позицію як можливу причину спотворення поданої в джерелі інформації, важливість усвідомлення неприпустимості накидання позиції сучасного історика автору джерела. Назвати основні методи роботи з джерелами. Охарактеризувати критичний метод роботи з джерелом, відзначити відмінності між зовнішньою та внутрішньою критикою, їх пізнавальні можливості. Розкрити зміст процедур критики інтерпретації та критики понять. Охарактеризувати методи історичної герменевтики та семіотичного аналізу в роботі з джерелами. Розкрити загальний зміст та пізнавальні можливості структурного аналізу як методу роботи з джерелами. Охарактеризувати квантитативні методи роботи з джерелами та методи просопографії.

4. Інтерпретація історичних джерел.

Дати визначення процесу інтерпретації історичного джерела як однієї з ключових дослідницьких процедур історичного пізнання. Розкрити суперечності об'єктивного та суб'єктивного в процесі інтерпретації. Охарактеризувати вплив національного, релігійного, політико-ідеологічного факторів на процеси інтерпретації джерел. Відзначити проблемність оціночного судження для процесів інтерпретації та водночас безперспективність пошуку абсолютної об'єктивності. Розкрити значення фактору історичної пам'яті та державної політики пам'яті для процесів інтерпретації. Візначити та охарактеризувати вплив культурної традиції на історичне дослідження. Охарактеризувати такі проблеми інтерпретації, як складність визначення причинно-наслідкових зв'язків, встановлення ієрархії

подій та персонажів, синтезу історичних фактів тощо. Вказати на способи подолання цих проблем.

Завдання для самостійної роботи: скласти на основі опрацювання рекомендованої літератури конспект з питання: *Межі інтерпретації історичного джерела, нові види історичних джерел сьогодні.*

Рекомендована література:

1. Ботушанський В.М. Методичні рекомендації та плани семінарських занять з курсу «Вступ до спеціальності «Історія» (для студентів спеціальності «середня освіта»)). Чернівці, 2018.
2. Черномаз, Б. Д. Методологія історії: навч. посібник. Київ: Талком, 2019. 136 с.
3. Історичні джерела в українському інформаційному й освітньому просторі: верифікація та інтерпретація: монографія / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка; авт. кол.: І. І. Кривошея та ін.; наук. ред. О. О. Салата. Вінниця; Київ: Твори, 2018. 347 с.
4. Гриценко О.А. Історична праця як текст культури, або професійні історики в обіймах національних дискурсів// Культурологічна думка. 2020. № 17. С. 99-115.
5. Зашкільняк, Л. О. Теоретичні питання сучасної історичної політики в Україні // Україна – Європа – Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2020. Вип. 24. С. 134-144.

Тема 7. Функції історичного знання в суспільстві, взаємовплив і взаємозалежність історії та суспільної практики.

Мета вивчення: сформулювати розуміння місця історичного знання в системі світогляду, його залежність від типів суспільної організації та форми відносин між суспільством та державою, розкрити взаємозалежність між історією як галуззю гуманітарного знання та суспільною практикою.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Історична свідомість суспільства.
2. Соціальні функції історії.
3. Історія в системі суспільної практики.
4. Історична пам'ять.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Історична свідомість суспільства.

Дати визначення поняття “історична свідомість суспільства”. Відзначити відмінності між історичною свідомістю як станом історичних знань соціуму за часів відсутності професійної історичної науки та історичною свідомістю з часів існування історичного методу пізнання. Розкрити структуру історичної свідомості, відзначивши такі її складові, як буденну і наукову свідомість. Охарактеризувати рівні історичної свідомості: 1) побутовий; 2) освітній, 3) науковий. Вказати на важливість для історичної свідомості історичних знань. Дати визначення і схарактеризувати форми історичної свідомості. Розглянути співвідношення історичної свідомості і політики, вказавши на зміни цього зв'язку протягом історичного шляху людства. Розглянути шляхи вирішення суперечностей між розумінням історії як практичної дисципліни для здійснення політики та усвідомленням соціальної відповідальності незалежної від політики історії. Розглянути вплив на історичну свідомість ідеології. Вказати на зв'язок між історією та мистецтвом.

2. Соціальні функції історії.

Назвати та розкрити соціальні функції історії. Відзначити як основоположні пізнавальну і пояснювальну функції, розкрити їх зміст. Відзначити прогностичну і виховну функції історії, пояснити їх. Назвати та розкрити специфічні функції історії: її роль в формуванні уявлень про ідентичність і самоідентичність (соціальну ідентичність, культурну, національну, цивілізаційну, громадянську ідентичність). Охарактеризувати

культурно-просвітницьку та розважальну функції історії, вказати на способи їх реалізації. Підкреслити важливість наукової інформації, отриманої в результаті історичних досліджень, для реалізації соціальної та культурної функцій історії.

3. Історія в системі суспільної практики.

Розглянути форми вияву історії в системі суспільної практики. Охарактеризувати роль історії як посередника, транслятора наслідків та проявів історичного процесу суспільству. Вказати на способи донесення історичного знання суспільству: науково-популярну масову продукцію, журналістику. Вказати на зміни змісту та форм існування історичного знання в суспільстві в епоху інтернету. Відзначити роль музейної сфери як способу існування історії в суспільстві. Вказати та схарактеризувати нові форми історії в суспільстві (історичний туризм, реконструкторський рух).

Простежити зміни змісту та способів репрезентації історичного знання в інформаційному суспільстві. Розглянути поняття історичної інформації та її роль в інформаційному суспільстві, особливо у формуванні ціннісних установок, моральних імперативів суспільства.

4. Історична пам'ять.

Відзначити суспільну роль історичної пам'яті як колективного уявлення про минуле. Дати визначення феномену історичної пам'яті, назвати її характеристики (вибірковість, емоційну насиченість, оціночність, потенційну конфліктогенність). Назвати функції історичної пам'яті як частини суспільного знання і суспільної культури: (адаптивна, ідентифікаційна, кумулятивна та ін.), розкрити їх зміст. Вказати на суперечності в індивідуальному та колективному в історичній пам'яті, вказати відмінності між її рівнями (національний, локальний, особистісний). Назвати етапи формування історичної пам'яті (безпосередня, або коротка історична пам'ять; наукова пам'ять; міфологічна пам'ять; постійно

відтворювана, або актуалізована історична пам'ять). Визначити компоненти історичної пам'яті. Назвати та розкрити варіанти державної політики пам'яті.

Завдання для самостійної роботи: проаналізувати досвід сучасних медійних, наукових, туристичних проєктів в галузі історії. Запропонувати у вигляді короткого релізу свій варіант історичного проєкту з урахуванням специфіки сучасного інформаційного середовища.

Рекомендована література:

1. Черномаз, Б. Д. Методологія історії: навч. посібник. Київ: Талком, 2019. 136 с.
2. Удод, О. А. Історик як публічний інтелектуал: європейський досвід і українські реалії // Харківський історіографічний збірник. 2018. Вип. 17. С. 4-14.
3. Гриценко О.А. Історична праця як текст культури, або професійні історики в обіймах національних дискурсів// Культурологічна думка. 2020. № 17. С. 99-115.
4. Зашкільняк, Л. О. Теоретичні питання сучасної історичної політики в Україні // Україна – Європа – Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2020. Вип. 24. С. 134-144.
5. Саган, Г. В. Сучасна історична думка про роль історика в суспільстві : український дискурс // Київські історичні студії: наук. журнал. 2019. № 2(9). С. 36-43.

Тема 8. Сучасна історична освіта в Україні, її завдання і особливості в ХХІ ст.

Мета вивчення: сформувати поняття про систему сучасної історичної освіти в Україні, її рівні та завдання.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Сучасна шкільна історична освіта в Україні.

2. *Форми позашкільної історичної освіти в Україні.*
3. *Система вищої історичної освіти в Україні.*
4. *Завдання та особливості історичної освіти в ХХІ ст.*

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Сучасна шкільна історична освіта в Україні.

Охарактеризувати систему сучасної шкільної історичної освіти в Україні з точки зору її основних завдань (набуття основних загальних та предметних компетентностей; виховання повноправного громадянина – патріота України, який здатен вільно орієнтуватися в суспільному житті та усвідомлювати свою роль та відповідальність перед суспільством та державою; формування у школярів загальнолюдських та національних цінностей, а також цінностей демократичного плюралістичного суспільства; оволодіння молоддю базовими знаннями про головні явища, події, процеси та тенденції в історії України та світу, про діалогічний, безпечний спосіб взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією; розвитку історичного, творчого та критичного мислення учнів; розвитку загальної культури учнів, прилучення їх до духовних і культурних надбань українського та інших народів, до історико-культурної традиції людської цивілізації).

2. Форми позашкільної історичної освіти в Україні.

Назвати основні форми позашкільної історичної освіти в Україні (краєзнавчі гуртки різного спрямування, участь в музейній та пам'яткоохоронній роботі, залучення дітей та юнацтва до проєктів етнографічного характеру, діяльність історичних секцій Малої академії наук та ін.). Відзначити основні задачі позашкільної історичної освіти, її нові форми у зв'язку із розвитком інформаційного суспільства.

3. Система вищої історичної освіти в Україні.

Коротко схарактеризувати становлення та розвиток історичної освіти на українських землях протягом ХІХ-ХХ ст. Відзначити вагому роль

історичної освіти в процесах становлення незалежної української держави наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. Відзначити вплив трансформації історичної освіти в Європі на розвиток освітнього процесу в Україні та вказати на основні фактори, які зумовили таку трансформацію (процеси глобалізації і курс на інтеграцію національних систем освіти в європейський освітній простір, радикальне перетворення всіх сторін суспільного життя, пошук нової освітньої політики; новий етап розвитку теорії та методології педагогічної науки). Назвати основні документи, що визначають зміст історичної освіти в Європі (Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про європейський вимір освіти», яка сприяла реалізації проектів «Історія в новій Європі», Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про історію й вивчення історії в Європі», Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи «Про викладання історії у ХХІ столітті в Європі»). Відзначити принципи цих документів, які застосовуються при визначенні змісту та форм історичної освіти в Україні, зокрема толерантність, підкреслення взаємопроникнення та діалогу культур, свобода історичної освіти від політичного й ідеологічного впливів, усвідомлення цінності розмаїття світових культур. Відзначити провідні центри вищої історичної освіти в Україні.

4. Завдання та особливості історичної освіти в ХХІ ст.

Відзначити основні завдання та особливості викладання історії в ХХІ ст., зокрема: формування відповідального й активного громадянина та розвитку почуття поваги до різноманітних розбіжностей, поваги, в основі якої буде розуміння національної ідентичності та принципів терпимості; пропагування таких основних цінностей, як взаєморозуміння, права людини і демократія; формування усвідомлення спільної історичної й культурної спадщини, розвиток інтелектуальних аналітичних здібностей та здатності інтерпретувати інформацію критично й відповідально через діалог, пошук історичних фактів та завдяки відкритому обговоренню, побудованому на

різнобічних поглядах; формування ставлення до історичних знань як інструменту, який запобігатиме злочинам проти людства. Відзначити важливість для історичної освіти XXI ст. неприпустимості фальсифікації історичних фактів, використання зміненого представлення минулого з пропагандистською метою. Вказати на важливість інформаційних технологій в процесі історичної освіти в XXI ст.

Завдання для самостійної роботи: підготувати повідомлення-презентацію на тему *“Нові способи вивчення історії в добу інформаційного суспільства”*. Особливу увагу звернути на проекти за участі здобувачів освіти всіх рівнів, які реалізуються в рамках співробітництва з європейськими освітніми та науковими інституціями.

Рекомендована література:

1. Ботушанський В.М. Методичні рекомендації та плани семінарських занять з курсу «Вступ до спеціальності «Історія» (для студентів спеціальності «середня освіта»)). Чернівці, 2018.
2. Зашкільняк, Л. О. Теоретичні питання сучасної історичної політики в Україні // Україна – Європа – Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2020. Вип. 24. С. 134-144.
3. Зякун, А. І. Викладання національної історії у вищих навчальних закладах України: формування нового змісту. Сумська старовина. 2019. № 54. С. 55-63.

Тема 9. Самостійне наукове дослідження здобувача в галузі історії.

Мета вивчення: формування теоретичних знань та практичних навичок самостійного історичного дослідження.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Академічна культура та академічна доброчесність.

2. Вибір теми наукового дослідження. Основні етапи наукового дослідження.

3. Основні види науково-дослідницької роботи здобувачів освіти.

4. Форми презентації результатів наукового дослідження.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Академічна культура та академічна доброчесність.

Розкрити поняття академічної культури. Проаналізувати роль академічної культури в системі вищої освіти. Розкрити загальний зміст поняття академічної доброчесності. Відзначити міжнародні досвіди боротьби за якість освіти і науки через впровадження та врегулювання норм академічної доброчесності. Проаналізувати наявні сьогодні проекти сприяння академічній доброчесності в Україні. Назвати та охарактеризувати види порушень академічної доброчесності. Відзначити правові аспекти академічної доброчесності та інструменти боротьби з її порушеннями.

2. Вибір теми наукового дослідження. Основні етапи наукового дослідження.

Навести загальну схему наукового дослідження. Розкрити вибір теми наукового дослідження як один з ключових етапів наукової роботи. Навести та розкрити основні критерії вибору теми наукового дослідження: актуальність, новизна, перспективність, ефективність, відповідність тематичній спрямованості наукової роботи колективу, практичне значення отриманих результатів. Розкрити основні методи пошуку джерел до написання роботи, принципи роботи з науковою літературою, вибір методів наукового дослідження.

3. Основні види науково-дослідницької роботи здобувачів освіти.

Назвати основні види науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти. Вказати на їх відмінності. Реферат як наукова робота. Різновиди рефератів. Підготовка тез доповіді: рекомендований обсяг, структура. Повідомлення. Вимоги до усного виступу. Курсова робота: мета,

характеристика та загальні вимоги. Кваліфікаційні навчально-наукові дослідження. Етапи роботи над курсовою та кваліфікаційною роботою. Захист курсової та кваліфікаційної роботи. Науковий керівник та його роль в організації науково-дослідної роботи.

4. Форми презентації результатів наукового дослідження.

Оформлення та форми впровадження результатів наукового дослідження. Популяризація результатів наукових досліджень. Система фахової періодики для публікації результатів дослідження. Наукова публікація: поняття, функції, основні види. Науковий реферат (автореферат). Наукова монографія. Наукова стаття. Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці. Форми усного оприлюднення наукових результатів: доповідь і повідомлення. Структура тексту доповіді. Методика написання доповіді. Тези доповіді. Методика підготовки та оформлення публікацій до видання. Наукові семінари, конференції, конгреси: форми участі й обміну результатами наукових досліджень.

Завдання для самостійної роботи: вибір теми та підготовка самостійного наукового дослідження.

Рекомендована література:

1. Ботушанський В.М. Методичні рекомендації та плани семінарських занять з курсу «Вступ до спеціальності «Історія» (для студентів спеціальності «середня освіта»)). Чернівці, 2018.
2. Черномаз, Б. Д. Методологія історії: навч. посібник. Київ: Талком, 2019. 136 с.
3. Калакура, Я. С. Методологія історіографічного дослідження: наук.-метод. посібник. Київ: Київ. ун-т, 2016. 319 с.